

Sisällysluettelo

1. Kysymyksenasettelu ja johdanto	1
1.1. Kysymyksenasettelusta	1
1.2. Yleistä rikosepäilyn selvittämisestä ja asiantuntijalausunnon laatimisesta	2
1.3. Todistelua ja näytön arviointia tuomioistuimessa koskevista säännöksistä ja niiden tulkinnasta	5
1.4. Lapsiin kohdistuneiden rikosten erityisistä näyttöongelmista	8
2. Metodi	10
3. Tulokset	10
3.1. Yleistä oikeuspsykologisesta asiantuntijatodistelusta ja sen lajeista	10
3.2. Asiantuntijatodistelun merkityksestä tieteellisen kirjallisuuden valossa.....	12
3.3. Oikeuspsykologisten asiantuntijalausuntojen ja lapsen kertomuksen tarkastelu KKO:n oikeuskäytännössä	16
3.3.1. Yleistä	16
3.3.2. KKO:n prejudikaaturissa esiintyneet asiantuntijalausunnot.....	19
3.4. Oikeuspsykologisen asiantuntijalausunnon roolista suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa lausuttua	22
4. Diskussio	23
Kirjallisuusviitteet	27

Oikeuspsykologian
erikoistumiskoulutus

Specialiseringsutbildning
i rättspsykologi

1. Kysymyksenasettelu ja johdanto

1.1. Kysymyksenasettelusta

Lapseen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöepäilyä kyetään vain harvoin vahventamaan yksiselitteisellä lääketieteellisellä näytöllä teon fyysisistä seurauksista, kuten raskaudella, sukupuolitaudin tarttumisella, aiheutetuilla vammoilla tai havainnoilla siemennesteestä.¹ Myöskään silminnäkijätodistelua tai esimerkiksi tallennetta tapahtumista ei useimmiten ole saatavissa. Näistä syistä väitetyn uhrin eli lapsen oma kertomus hyväksikäytöstä saa tässä rikostyyppissä tyypillisesti korostuneen merkityksen.²

Lapseen kohdistuvassa seksuaalirikosoikeudenkäynnissä vedotaan syytettä tukevana näyttönä usein lapsen oman kertomuksen lisäksi seksuaalirikosepäilyn selvittämisen yhteydessä laadittuun oikeuspsykologiseen asiantuntijalausuntoon. Tässä kirjoituksessa tarkoituksenani on käsitellä sitä, mikä merkitys tällaisella asiantuntijalausunnolla on näytön arvioinnissa erityisesti korkeimman oikeuden (KKO) ratkaisukäytännön valossa.

Kysymys on erityisen relevantti silloin, kun ollaan ”sana sanaa vastaan” -tilanteessa, eli kun asiantuntijalausunnossa omakohtaisena ja *luotettavana* pidetyn asianomistajan kertomuksen lisäksi ei ole vedottu lääketieteelliseen näyttöön vammoista tai asianomistajan oirehdinnasta, silminnäkijätodisteluun tai muuhunkaan vastaavaan suoraan tai välilliseen näyttöön. Korkein oikeus on nimittäin ratkaisussaan KKO 2013:96³ (kohta 7) todennut seuraavaa (alleviivaukset lisätty):

”Silloin kun väitetylle rikokselle ei ole ulkopuolisia todistajia tai kun teosta ei ole seurannut ulkoisesti havaittavia vammoja tai niitä ei ajan kulumisen seurauksena enää ole havaittavissa, näyttö perustuu suurelta osin asianosaisten kertomusten varaan. Riittävään varmuuteen rikoksesta ja vastaajan syyllisyydestä ei ainakaan yleensä voida päätyä vain sillä, että asianomistajan kertomus keskinäisessä vertailussa katsotaan uskottavammaksi kuin syytetyn kertomus. Asianomistajan kertomuksen painoarvoa ei

---

¹ Finnilä–Tuohimaa 2009 sekä Hirvelä. Vain 15 prosentissa epäilyissä hyväksikäyttötapauksia havaitaan merkkejä seksuaalisesta pahoinpitelystä.

² Ks. yleisesti esim. Kuehnle–Connell.

³ Kysymys näytön arvioinnista pakottamista sukupuoliyhteyteen koskevassa rikosasiassa, jossa asianomistaja ja vastaaja olivat antaneet vastakkaiset kertomukset sen suhteen, oliko seksuaalinen kanssakäyminen perustunut pakottamiseen vai ollut vapaaehtoista.

myöskään itsessään lisää se, että asianomistajalla, toisin kuin vastaajalla, on velvollisuus pysyä totuudessa. Asianomistajan todentuntuinen ja vakuuttavakin kertomus tarvitsee virheettömyyden varmistamiseksi tuekseen välillistä näyttöä esimerkiksi väitetyn rikoksen jälkeisistä tapahtumista ja seurauksista.”

Havaintojeni mukaan tuomioistuimet eri puolella Suomea ovat mainitun ratkaisun antamisen jälkeen tulkinneet hieman eri tavoin sitä, mikä rooli ja painoarvo oikeuspsykologisella asiantuntijalausunnolla on asianomistajan kertomukseen perustuvassa rikosepäilyssä. Kysymys on siitä, onko mainittu asiantuntijalausunto lapsen kertomusta tukevaa *muuta välillistä näyttöä*, jota tavanomaisesti tarvitaan syyksilukevaan tuomioon, vai onko se pikemminkin apuväline tuomioistuimelle sen arvioidessa lapsiasianomistajan kertomuksen luotettavuutta.

Tässä kirjoituksessa tarkoitukseni on tarkastella edellä mainittua kysymystä KKO:n oikeuskäytännössä sekä hieman myös sen valossa, mitä asiantuntijatodistelun roolista ja merkityksestä ylipäänsä on tieteellisessä kirjallisuudessa lausuttu. Tätä ennen on kuitenkin tarpeen käydä läpi lyhyesti oikeuspsykologisen asiantuntijalausunnon laatimisen prosessiin, tuomioistuimen näyttöharkintaan sekä ylipäänsä lapsen kertomuksen luotettavuuden arviointiin liittyviä kysymyksiä.

1.2. Yleistä rikosepäilyn selvittämisestä ja asiantuntijalausunnon laatimisesta

Laissa lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä säädetään, miten terveydenhuollossa järjestetään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä tehtävä tutkimus epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämiseksi. Rikosepäilyn selvittäminen tapahtuu yliopistosairaaloiden yhteydessä toimivissa lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian asiantuntijayksiköissä (jatkossa pelkkä oikeuspsykologian yksikkö tai yksikkö) ⁴. Yksiköissä laadittavat selvitykset ovat osa esitutkintaa, ja selvittely onkin pidettävä erillään seksuaalirikoksen uhriksi väitetysti joutuneen lapsen hoitoprosessista. Selvityksen tavoitteena on kerätä objektiivista näyttöä oikeudenkäyntiä varten. Tulkinalliset menetelmät, joita muulloin saatetaan käyttää lastenpsykiatriassa (esimerkiksi leikin ja vuorovaikutuksen havainnointi, projektiiviset testit, piirtämistehtävät), eivät sovellu esitutkintaan, eikä niitä tule tässä yhteydessä käyttää⁵.

---

⁴ Ks. tarkemmin Korkman–Pakkanen–Laajasalo.

⁵ Finnilä–Tuohimaa 2008

Suomessa rikoksen uhriksi väitetysti joutuneita alle 15-vuotiaita⁶ lapsia ja nuoria ei kuulla oikeudessa todistelutarkoituksessa. Sen sijaan heitä kuullaan esitutkinna joko poliisin tai oikeuspsykologian yksikön toimesta, ja tästä kuulemisesta laadittua tallennetta ja mahdollisesti myös sen yhteydessä laadittua asiantuntijalausuntoa voidaan OK 17:24 §:n mukaan ja mainitussa pykälässä säädetyin edellytyksin käyttää todisteena oikeudessa.

Seksuaalirikoksen uhriksi epäillysti joutuneiden lasten haastatteluja sekä seksuaalirikosepäilyyn liittyviä asiantuntijalausuntoja laaditaan oikeuspsykologian yksiköissä moniammatillisen tiimin toimesta. Yksiköissä toimii oikeuspsykologian ja kehityspsykologian, lastenlääketieteen sekä lastenpsykiatrian ja sosiaalitoimen ammattilaisia. Vanhempia lapsiasiantuntijajia voidaan esitutkinna kuulla myös poliisin toimesta, mutta tällöinkin poliisi voi pyytää virka-apua yksiköiltä erityisesti tilanteissa, joissa lapsilla on kehitysviiveitä tai -vammoja taikka haasteita kommunikaatiossa.⁷

Yksiköissä tapahtuva lapsen oikeuspsykologinen haastattelu tehdään näyttöön perustuvilla haastattelumenetelmillä ja siten, että niin lapsen kuin epäillynkin oikeusturva toteutuu⁸. Koska esitutkinna yhteydessä tallennettu lapsen haastattelu korvaa lapsen kuulemisen oikeussalissa, on erityisen tärkeä varmistaa, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet toteutuvat. Rikoksesta epäillyllä tulee esimerkiksi olla oikeus esittää haastattelijan välityksellä kysymyksiä lapselle. Epäilyllä on oikeus tulla kuulluksi ja hänelle on varattava tilaisuus esittää omat näkemyksensä, väitteiden tueksi tarvittavat todisteet ja näkemys vastapuolen väitteistä ja todisteista⁹.

Keskeinen osa oikeuspsykologisessa yksikössä tapahtuvaa rikosepäilyn selvittämistä on muodostaa rikosepäilyn synnyn vaihtoehtoisia selityksiä eli tutkimushypoteesejä. Hypoteesien muodostaminen ja toisaalta niiden testaaminen on oikeuspsykologisen tutkimuksen keskeinen työväline niin lasta haastateltaessa kuin asiantuntijalausuntoa laadittaessakin. Hypoteesit laaditaan ennen lapsen haastatteleminen käytettävissä olevien tietojen pohjalta, mutta niitä voidaan tarkentaa myöhemminkin tutkimuksen aikana saatujen tietojen perusteella.¹⁰

---

⁶ Joissain tapauksissa myöskään tätä vanhempia lapsia tai jopa täysi-ikäisiä, ks. tarkemmin OK 17:24 § 3 mom.

⁷ Ks. lisää Korkman–Pakkanen–Laajasalo.

⁸ Lamb–Hershkowitz–Orbach–Esplin.

⁹ Hirvelä.

¹⁰ Ks. tarkemmin esim. Korkman–Pakkanen–Laajasalo.

Jotta hypoteesien laatiminen olisi mahdollista, on olennaista kartoittaa tarkasti rikos-epäilyn ilmitulon taustalla olevat seikat ja muut esitiedot. Rikosepäilyn heräämisen olosuhteet ovatkin aivan keskeisiä arvioitaessa epäilyä ja asianosaisten kertomusten luotettavuutta. Hypoteesiajattelussa analysoidaan taustatietojen valossa mahdollisimman tarkasti kaikki lapsen kertomuksen luotettavuuteen liittyvät tekijät, kuten riskit johdattelulle, tahalliselle valehtelulle, tilanteen väärintulkinnalle tai valemuijosten muodostumiselle. Eri hypoteeseja testataan toisiaan vastaan.¹¹

Seksuaalirikostutkintaan liittyvät hypoteesit voivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia¹²:

1. Seksuaalinen hyväksikäyttö epäillyn tekijän taholta.
2. Epäily hyväksikäytöstä on syntynyt väärinymmärryksen johdosta (esimerkiksi epäilty auttoi lasta peseytymään).
3. Lapsi on tulkinnut väärin muistikuvansa jostain vastaajan kanssa koetusta neutraalista tilanteesta esimerkiksi sen seurauksena, että hän on altistunut seksuaaliselle aineistolle ja tullut tietoisemmaksi seksiin liittyvistä asioista.
4. Lapsen kertomus hyväksikäytöstä on syntynyt aikuisen johdattelun seurauksena.
5. Lapsi valehtelee esimerkiksi siksi, että hänellä olisi jotain kerrottavaa kaverilleen.

Hypoteesien todennäköisyyksien arvioinnissa hyödynnetään kaikkea yksikön käytössä olevaa aineistoa, mukaan lukien epäillyn henkilön esiintuomia seikkoja. Tutkimuksesta laadittava asiantuntijalausunto ja johtopäätökset perustuvat yksikön käytössä olleisiin tietoihin sekä tieteelliseen tutkimustietoon. Tyypillisesti yksi tai useampi hypoteesi saa tukea ja vastaavasti yksi tai useampi vaikuttavat epätodennäköisiltä selityksiltä hyväksikäyttöepäilylle. Oikeusvaltiossa johtopäätökset ja näkemykset on yksilöitävä ja perusteltava ja ne on voitava varmistaa uusintatutkimuksilla tai dokumentoidusta aineistosta. Tutkimuksen perusteella laadittavassa lausunnossa tulee selkeästi erottaa se, miltä osin kysymys on jonkin tahon kertomista asioista ja miltä osin lausunnonantajan omista havainnoista ja johtopäätöksistä.¹³

---

¹¹ Ks. tarkemmin esim. Korkman–Pakkanen–Laajasalo sekä edelleen Dale–Gould, Poole–Lamb sekä Rohrbach–London–Hall.

¹² Ks. esim. Ellonen–Rantaeskola ja Korkman–Pakkanen–Laajasalo.

¹³ Ks. lisää esim. Taskinen.

Tärkeää on huomata se, että asiantuntijalausunnossa ei oteta kantaa siihen, onko rikos tapahtunut vai ei, vaan siinä keskitytään arvioimaan lapsen kertomuksen luotettavuutta ja vaihtoehtoisten selitysten todennäköisyyttä¹⁴. Johtopäätöksissä lausunnon kirjoittajan tulee ottaa kantaa siihen, mikä tai mitkä vaihtoehtoista selityksistä eli hypoteeseista saa tukea ja mikä ei ja millä perusteella. Olennaista on, että lausunnossa käy ilmi se, mitä lapsi on kertonut, miten lapsi on sen kertonut ja miten tuo kertoma tukee tai heikentää tiettyä epäilyä.¹⁵ Syyllisyyskysymyksen arviointi tai juridinen päätöksenteko eivät sen sijaan ole oikeuspsykologian yksikön tehtäviä, vaan asiantuntijalausunnon johtopäätöksissä otetaan kantaa ainoastaan eri hypoteesien todennäköisyyteen lausuntoa kirjoitettaessa käytössä olleiden tietojen valossa.¹⁶

1.3. Todistelua ja näytön arviointia tuomioistuimessa koskevista säännöksistä ja niiden tulkinnasta

Suomessa voimassa oleva oikeudenkäymiskaaren (OK) todistelua koskeva 17 luku rakentuu ns. *vapaan todistusteorian* pohjalle. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä. Tämä ns. *vapaa todistelu* oikeuttaa lisäksi tuomioistuimen käyttämään todisteena kaikkea sitä, mikä oikeudenkäynnissä on ilmennyt.

Toisena vapaan todisteluteorian ilmentymänä on *vapaa todistusharkinta*, josta säädetään OK 17 luvun 1 §:n 2 momentissa. Mainitun lainkohdan mukaan tuomioistuimen on esitettävät todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla.

Vapaa todisteiden harkinta tarkoittaa sitä, että tuomioistuin ei todistusharkinnassaan ole minkäänlaisten muodollisten määräysten sitoma, vaan se on oikeutettu ja myös velvollinen harkitsemaan vapaasti sen todistusvoiman, joka esitetyillä todisteilla katsotaan olevan.

---

¹⁴ Korkman–Pakkanen–Laajasalo sekä Laajasalo ym.

¹⁵ Ellonen–Rantaeskola.

¹⁶ Oikeuspsykologian alan asiantuntijalausuntojen laatimisesta yleisesti esim. Weizmann–Henelius–Finnilä–Tuohimaa. Keskeiset periaatteet pätevät myös näissä. Ks. myös tätä kirjoitusta laadittaessa vielä julkaisemattomat Käypä hoito -suositusten (2013) korvaavat suositukset, jotka kirjoitushetken tietojen mukaan julkaistaan HUS:n sivuilla (yhteistyö HUS / Åbo Akademi).

Tämä ei kuitenkaan tarkoita mielivaltaa tai pelkästään intuitiivista yleisvaikutelmaa, vaan tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo.¹⁷ Kuten KKO on ennakkopäätöksessään KKO 2013:96 (kohta 6) todennut, näyttökysymykset vaihtelevat tapauksittain, eikä todisteiden arvottamisesta tai punnintamenetelmistä voida antaa kiinteitä ja kaavamaisia ohjeita. Yleisesti noudatettaviin periaatteisiin kuitenkin kuuluu muun muassa, että todisteita arvioidaan objektiivisesti, tasapuolisesti ja yleisen kokemussääntöjen mukaisesti ja myös yksilöidysti ennen kokonaisarvioinnin tekemistä. Jos syytteen tueksi on esitetty riittävää näyttöä, sen kestävyyttä on vielä tarkasteltava asiassa esitettyjen muiden mahdollisten tapahtumainkulkujen valossa. Näitä seikkoja on myös käsiteltävä tuomion perusteluissa¹⁸.

Todistustaakasta rikosasiassa säädetään OK 17 luvun 3 §:n 1 momentissa. Mainitun säännöksen mukaan rikosasiassa kantajan eli syyttäjän ja asianomistajan on näytettävä ne seikat, joihin rangaistusvaatimus perustuu. Kuten KKO on muun ohessa seksuaalirikoksia koskevissa ratkaisuisaan KKO 2013:96 (kohta 9) ja KKO 2019:55¹⁹ (kohta 15) todennut, rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta esittää syyttömyyttään tukevaa näyttöä. Vastaaja voi kuitenkin kertomuksellaan sekä muilla todisteilla pyrkiä horjuttamaan rangaistusvaatimuksen tueksi esitettyä todistelua tai esittää syytteessä väitettyyn nähden vaihtoehtoisen tapahtumienkulun. Tällöinkin on lähtökohtana, että vastaajan ei edellytetä puolustautuakseen voivan esittää vastanäyttöä syyttäjän todistelulle tai vakuuttavaa todistelua oman kertomuksensa paikkansapitävyydestä. Vastaajan kertomusta on arvioitava sen kannalta, onko esitetty vaihtoehtoinen tapahtumienkulku olennaisilta osiltaan mahdollinen ja siinä määrin todennäköinen, ettei sen olemassaoloa voida sulkea pois riittävällä varmuudella. Lopuksi arvioitavaksi jää, riittääkö näytön todistusarvo kokonaisarvioinnissa ylittämään tuomitsemiskynnyksen.²⁰

---

¹⁷ Ks. tarkemmin esim. Jokela.

¹⁸ Esim. KKO 2013:96, kohta 5, ja KKO 2019:54, kohta 10.

¹⁹ A:n katsottiin olleen sukupuoliyhteydessä nukkuvan B:n kanssa työntämällä kaksi tai kolme sormeaa B:n emättimeen. A kertoi toimineensa unitilassa. Kysymys näytön arvioinnista ja siitä, oliko tekoa pidettävä tahallisenä. (Ään.)

²⁰ Toisaalta, kuten ratkaisuisissa KKO 2018:3 (kohta 15) ja KKO 2019:55 (kohta 17) on todettu, rikosasian kantajan todistustaakasta huolimatta voi syntyä tilanteita, joissa vastaajan voidaan edellyttää puolestaan selvittävän niitä seikkoja, joihin hän on puolustukseksensa vedonnut. Vastaajan kertomalla voi olla merkitystä muun muassa arvioitaessa hänen kertomuksensa uskottavuutta tai vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen mahdollisuutta.

Tuomitsemiskynnyksestä rikosasiassa säädetään OK 17 luvun 3 §:n 2 momentissa. Mainitun säännöksen mukaan tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

KKO on lukuisissa ennakkoratkaisuissaan ottanut kantaa näytön riittävyyteen ja sen arviointiin seksuaalirikoksissa. Ennakkopäätöksissä (esim. KKO 2013:96, kohta 5) on todettu, että seksuaalirikoksissa näyttökynnys ei ole alempi kuin muissa yhtä vakavissa rikoksissa, vaikka välittömän ja yksiselitteisen näytön hankkiminen on jo tekojen luonteen vuoksi usein vaikeaa. Rikoksen syyksilukeminen edellyttää seksuaalirikoksissakin, että tuomioistuin näyttöä kokonaisuudessaan harkittuaan katsoo, ettei syytetyn syyllisyydestä ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä.

Silloin, kun väitetylle rikokselle ei ole ulkopuolisia todistajia tai kun teosta ei ole seurannut ulkoisesti havaittavia vammoja tai niitä ei ajan kulumisen seurauksena enää ole havaittavissa, näyttö perustuu suurelta osin asianosaisten kertomusten varaan. KKO on ratkaissussaan KKO 2013:96 (kohta 7) edellä jo siteeratulla tavalla todennut, että riittävään varmuuteen rikoksesta ja vastaajan syyllisyydestä ei ainakaan yleensä voida päätyä vain sillä, että asianomistajan kertomus keskinäisessä vertailussa katsotaan uskottavammaksi kuin syytetyn kertomus. Asianomistajan kertomuksen painoarvoa ei myöskään itsessään lisää se, että asianomistajalla, toisin kuin vastaajalla, on velvollisuus pysyä totuudessa. Asianomistajan todentuntuinen ja vakuuttavakin kertomus tarvitsee virheettömyyden varmistamiseksi tuekseen välillistä näyttöä esimerkiksi väitetyn rikoksen jälkeisistä tapahtumista ja seurauksista. Edellä mainittua oikeusohjetta on sittemmin tulkittu muun ohessa seksuaalirikoksia koskeneissa ennakkopäätöksissä KKO 2013:97, KKO 2014:48, KKO 2019:54 ja KKO 2021:5.

KKO on lukuisissa ratkaisuissaan todennut, että henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön tunnereaktiosta tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan, vaan suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsauksella.²¹ Kuultavien uskottavuutta ja heidän kertomustensa luotettavuutta tarkasteltaessa merkityksellisinä voidaan pitää myös sellaisia kertomuksen osia, jotka eivät liity välittömästi rikoksen tunnusmerkkeihin (KKO 2013:96, kohta 8).

---

²¹ Esim. KKO 2013:96, kohta 7–8, ja KKO 2019:54, kohta 11.

Ratkaisussa KKO 2019:84 (kohta 35) KKO myös totesi, että kertomusten luotettavuuden arviointia ei tule perustaa asianosaisten kertomusten eroihin, jotka pääosin koskivat niin tapahtumien taustan kuin tunnusmerkistönkin kannalta epäolennaisia ja muutoin riidattomaan tapahtumainkulkuun liittyviä seikkoja.²²

1.4. Lapsiin kohdistuneiden rikosten erityisistä näyttöongelmista

Perinteisesti on ajateltu, että ihminen käyttäytyy valehdellessaan tietyllä tavalla ja että valehteleva ihminen on helppo tunnistaa²³. Myös tuomioistuimet ovat helposti voineet tuudittautua tällaiseen ajatteluun ja kuitata näyttöharkintansa toteamalla syytteen tulleen näytetyksi asianomistajan ”uskottavana pidettävän kertomuksen” valossa²⁴. Oikeuspsykologisen tutkimustiedon valossa todistajien kertomuksiin liittyy kuitenkin paljon potentiaalisia virhelähteitä ja epävarmuustekijöitä. Uskottavaltakaan vaikuttava kertomus ei aina ole oikea, vaan se on saattanut syntyä esimerkiksi havainnoinnin puutteellisuuden, mielikuvituksen, muistin vääristymisen, johdattelun, muualta saatujen vaikutteiden tai tahallisen valehtelun seurauksena. Tutkimusten mukaan kertomuksia arvioivat kokeneet ammattilaisetkaan eivät yksinomaan kertomuksen ulkoista uskottavuutta arvioimalla kykene aina erottamaan vääriä kertomuksia oikeista.²⁵ Henkilötodistelun arviointia voidaankin pitää yhtenä lainkäytön vaikeimmista kysymyksistä.²⁶

Nykyisin vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juuri perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan.²⁷ Suurempi merkitys

---

²² Huumausainerikosta koskevassa näyttöprejudikaatissa KKO 2017:12 (kohdat 7–11) todettiin lisäksi aihetodisteluun ja todisteiden kokonaisuuskintaan perustuvassa harkinnassa olevan yleensä tärkeää arvioida asian käsittelyssä esiin tulleiden seikkojen perusteella, onko jokin syytteessä väitetyille teonkuvaukselle vaihtoehtoinen tapahtumienkulku mahdollinen ja siinä määrin todennäköinen, ettei sen olemassaoloa voida riittävällä varmuudella sulkea pois. Siten yleisten kokemussääntöjen soveltaminen ja vaihtoehtoisten tapahtumankulkujen tai selitysten tarkastelu kuuluvat näytön harkintaan. Rikosasioissa sovellettavasta syyttömyysolettamasta seuraa, että todistustaakka syyksi lukevan tuomion perustavista seikoista on syyttäjällä ja ettei vastaajalle voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyyttään. Lähtökohtana voidaan siten pitää sitä, että rikosasian kantaja on esittänyt riittävän vahvan näytön syytteen tueksi ennen kuin syytteelle vaihtoehtoista tapahtumainkulkua koskevan vastaajan kertomuksen epäuskottavuudelle voidaan antaa merkitystä syytteen tueksi esitetyn näytön todistusvoimaa harkittaessa. Vastaajan sanotunlaisen kertomuksen epäuskottavuus ei myöskään itsessään lisää syytteen tueksi esitettyjen todisteiden ja asian käsittelyssä esiin tulleiden syytettä tukevien seikkojen todistusvoimaa. Eri asia on, että vastaajan kertomuksesta voi ilmetä seikkoja, jotka varsinkin yhdessä muiden asiassa esiin tulleiden seikkojen kanssa voivat tukea syytettä ja osoittaa sen näytetyksi.

²³ Ks. esim. Denault–Plusquellet–Jupe ym. sekä artikkelissa mainitut muut lähteet.

²⁴ Ks. myös Väisänen–Korkman.

²⁵ Lisää esim. Hartwig–Santtila, Strömwall–Granthag, Bruck–Ceci–Hembrook sekä Jonkka.

²⁶ Ks. myös Väisänen–Korkman.

²⁷ Lisää esim. Hartwig–Santtila, Strömwall–Granthag, Bruck–Ceci–Hembrook sekä Jonkka.

on sen sijaan kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella.²⁸ Tämän on edellä kerrotulla tavalla todennut myös KKO ratkaisussaan KKO 2013:96 (kohta 8) sekä lukuisissa sen jälkeen antamissaan ratkaisuissa.

Oikeusturvan näkökulmasta on pidetty ongelmallisena sitä, että normatiivisten kysymysten tutkimiseen keskittynyt oikeustieteellinen koulutus ei anna riittäviä valmiuksia todistajan kertomusten arviointiin, vaan ratkaisijan pitäisi olla perehtynyt myös todistajanpsykologian perusasioihin.²⁹ Oikeuskirjallisuudessa onkin jo 1990-luvulla esitetty huoli siitä, että oikeustieteilijöitä ei Suomessa kouluteta todistajanpsykologisten asioiden hallitsemiseen.³⁰ Juuri lapsen kohdistuvia seksuaalirikoksia voidaan lisäksi pitää yhtenä vaativimmista ellei vaativimpana asiaryhmänä näytönarvioinnin kannalta.

Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten erityispiirteet poikkeavat olennaisesti aikuisten välisistä teoista, mikä tuo oman vaikeutensa niihin liittyvään todisteluun. Hyvin nuori asianomistaja ei välttämättä ikänsä puolesta ymmärrä, minkä teon kohteeksi hän on joutunut. Oikeuden loukkaaminen saattaa nousta esille murrosiässä, kun seksuaaliset asiat tulevat muutoinkin ajankohtaisiksi, jolloin asianomistaja vasta ymmärtää joutuneensa rikoksen kohteeksi. Hyvin nuoren lapsen kokemusmaailmaan seksuaalinen kanssakäyminen ei kuulu. Pieni lapsi saattaa tulla kertoneeksi itselleen eriskummallisesta tilanteesta aikuiselle, mutta hän ei pysty sanoittamaan sitä samalla tavalla kuin seksuaalista käsitteistöä ymmärtävä aikuinen. Tämä osaltaan vaikeuttaa lapsen kuulemista, mutta toisaalta auttaa erottamaan lapsen oman kertomuksen siitä, että hän vain toistaisi aikuiselta kuulemaansa.³¹

Lapsen kertomuksen luotettavuuden arviointi on hyvin monimutkaista eikä sen kaikkiin yksityiskohtiin ole mahdollista tässä kirjoituksessa mennä syvällisemmin. Kehityspsykologinen asiantuntemus on keskeistä arvioitaessa muun ohessa sitä, minkälaisen kertomuksen lapsi ylipäänsä kykenee tuottamaan ja minkälainen käytös voi olla normaalia lapsen kehitykseen kuuluvaa. Tärkeä on olla tietoinen esimerkiksi siitä, että erityisesti pienen lapsen kerto-

---

²⁸ Ks. esim. Christianson–Ehrenkrona ja Haapasalo.

²⁹ Ks. esim. Stanikic, Autio–Karjala, Klami (toim.) ja Jonkka.

³⁰ Väisänen–Korkman sekä Klami (toim.) ja Jonkka.

³¹ Ks. esim. Kuehnle–Connell sekä Tapanila.

mukseen voidaan vaikuttaa lukuisilla eri tavoilla siten, että uskottavaltakaan vaikuttava kertomus ei lopulta ole todenperäinen. Aivan keskeisessä asemassa lapsen kertomuksen luotettavuutta arvioitaessa on lapsen haastattelun laatu.³²

2. Metodi

Lähestyin kysymyksenasetteluni tieteellistä taustaa tekemällä oikeuspsykologian alan artikkelihakuja Psycinfo-tietokannassa hakusanoilla *“the role of expert witness testimony in child sexual abuse cases”*, *“the role of expert witness testimony AND assessing credibility”*, *“child witness testimony”*, *“expert witness testimony AND child sexual abuse”*, *“child sexual abuse witness”*, *“expert psychological testimony AND child sexual abuse”* ja *“the role of expert witness testimony in child sexual abuse cases”*.³³ Lisäksi etsin mahdollisesti relevantteja kirjoituksia saatavillani muutoin olleesta oikeuspsykologian alan kirjallisuudesta.

Oikeuslähdeaineistoa lähestyin hakemalla tiedossani olevat relevantit näytön arviointia koskevat KKO:n ennakkopäätökset, joissa kysymys on ollut lapseen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta asiasta ja joissa oli lapsen kertomuksen lisäksi vedottu oikeuspsykologiseen asiantuntijalausuntoon tai jossa oli muutoin lausuttu tällaisen asiantuntijalausunnon merkityksessä nyt käsillä olevan kysymyksenasettelun kannalta kiinnostavalla tavalla.

3. Tulokset

3.1. Yleistä oikeuspsykologisesta asiantuntijatodistelusta ja sen lajeista

Psykologista asiantuntijatodistelua on perinteisesti ajateltu voitavan käyttää näyttönä oikeudessa, jos psykologisen erityisosaamisen on katsottu auttavan näytön arvioinnista vastaavaa tahoaa ymmärtämään todistelua paremmin³⁴. Kun lapseen kohdistuneissa seksuaalirikosepäilyissä ei useinkaan ole lapsen kertomuksen ohella muuta välitöntä näyttöä, asiantuntijatodistelu voi antaa tärkeää lisätukea lapsen tuottamalle hyväksikäyttökertomukselle tai toisaalta heikentää sen näyttöarvoa.

---

³² Johdattelu, valemistot jne. Ks. lisää esim. Lahtinen. Ks. myös Volbert–Steller Ks. myös Zajac–Garry–London–Goodyear–Smith–Hayne, Melkman–Hershkowitz, Howe–Knott sekä Malloy–Quas. Ks. myös Ellonen–Rantaeskola.

³³ Hakuosumat olivat suhteellisen kehnot, kun aihepiiriä on ulkomaisessa kirjallisuudessa käsitelty lähinnä todisteiden hyödynnettävyyden/hyväksyttävyyden (admissibility) näkökulmasta.

³⁴ Näin esim. Bulkley. Esimerkiksi Amerikassa ja Englannissa näytön arvioi ja syyllisyyskysymyksen ratkaisee valamiehistö eli jury, joka koostuu maallikoista. Valamiehistö ei osallistu oikeuskysymyksen käsittelyyn vaan oikeutta selvitetyn tapahtumainkulkuun soveltaa ammattituomari. Suomessa valamiehistöä ei ole vaan sama taho arvioi näytön ja soveltaa siihen oikeusohjeita. Rikosasiassa kokoonpano voi koostua pelkästä/pelkistä ammattituomareista tai ammattituomarista ja lautamiehistä.

Siinä missä tiede perustuu ilmiöiden tutkimiseen yleisellä tasolla ja tulosten tilastollisiin raportointiin, oikeudenkäynnissä on aina kysymys konkreettisen yksittäistapauksen ratkaisemisesta eli esimerkiksi siitä, onko vastaaja käsillä olevassa asiassa syyllistynyt syytteessä kuvatulla ja lapsen kertomalla tavalla lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Kun oikeudenkäynnissä käytetään näyttönä tieteellistä todistelua, haasteena onkin se, miten yleisistä ilmiöistä johdettua tieteellistä tietoa sovelletaan käsillä olevaan tapaukseen ja mitä siitä voidaan päätellä konkreettisessa yksittäistapauksessa. *Faigman jne.* kutsuvat mainittua analyttistä prosessia G2i-ilmiöksi (group to individual). He ovat erotelleet asiantuntijatodistelun kahteen eri luokkaan: ”puitetodistelu” (framework evidence, G), joka kuvailee yleisiä tieteellisiä väittämiä, ja diagnostinen todistelu (diagnostic evidence, i), joka soveltaa yleisiä väittämiä yksittäistapaukseen.³⁵ Tässä kirjoituksessa mielenkiinnon kohteena olevissa oikeuspsykologisissa asiantuntijalausunnoissa on kysymys näistä jälkimmäisistä. Käytän jatkossa tällaisesta todistelusta nimeä *diagnostinen todistelu* tai *konkreettinen asiantuntijatodistelu*.

Yllä esitetyn kaltaista jaottelua on käytetty hyvin tyypillisesti muuallakin oikeuspsykologisessa kirjallisuudessa. Esimerkiksi *Berliner* on määritellyt taustatodistelun (frameworks testimony) sellaiseksi, joka tarjoaa yleistä taustatietoa kyseisessä jutussa esitetyn todistelun arvioinnille. Todistelu hyväksikäyttötekojen luonteesta, uhrien reaktioista sekä lapsen muistista tai johdattelun vaikutuksista on tällaista todistelua. Sen lisäksi on olemassa myös sellaista asiantuntijatodistelua, jossa otetaan kantaa hyväksikäyttöepäilyn todennäköisyyteen konkreettisessa yksittäistapauksessa taikka siihen, esiintyykö tietyssä lapsiasianomistajassa hyväksikäytön uhrille sopivia piirteitä (substantive evidence).³⁶ Tämä vastaa käsitykseni mukaan *Faigmanin* jaottelussa diagnostista (konkreettista) asiantuntijatodistelua.

Faigman jne. toteavat³⁷, että tuomioistuin voi joko sallia tieteellistä asiantuntijatodistelua vain puitetodistelusta, jolloin tuomioistuin kuulee asiantuntijalta relevantin taustainformaation ja tuomioistuimen tehtäväksi jää soveltaa sitä käytännön tapaukseen. Toinen vaihtoehto on sallia myös diagnostinen todistelu eli antaa asiantuntijan soveltaa tieteellistä tietoa ratkaistavana olevaan yksittäistapaukseen.

---

³⁵ *Faigman jne.*

³⁶ Esim. *Berliner*.

³⁷ *Ibid.*

Esimerkiksi Yhdysvalloissa tuomioistuimet ovat usein suhtautuneet torjuvasti sellaiseen asiantuntijatodisteluun, jossa otetaan kantaa tietyn konkreettisen lapsitodistajan kertomuksen luotettavuuden arviointiin ja siihen, onko tiettyä lasta hyväksikäytetty (diagnostinen asiantuntijatodistelu). Tällaisen kannanoton ja sitä koskevan harkinnan katsotaan kuuluvan tuomioistuimen yksinoikeuteen, ja sitä koskevan todistelun on sen vuoksi katsottu olevan oikeusturvan kannalta vahingollista.³⁸ Torjuvaa kantaa konkreettista asiantuntijatodistelua kohtaan rikosasioissa on perusteltu sillä, että näissä asioissa näytön arvioinnin suorittavat maallikkotuomarit (valamiehet), jotka ovat taustansa vuoksi alttiita uskomaan asiantuntijatodistelua ammattituomaria ”sokeammin”. Juuri tästä syystä konkreettiseen asiantuntijatodisteluun onkin vastaavasti suhtauduttu avoimemmin esimerkiksi lastensuojeluasioissa, joissa tuomarina toimii lakimieskoulutuksen saanut ammattituomari ja jossa kysymys on lapsen edusta eikä kenenkään rikosoikeudellisesta vastuusta³⁹.

Toisaalta esimerkiksi Saksassa konkreettinen asiantuntijatodistelu on jo pitkään ollut sallittua⁴⁰ Myös Suomessa vapaa todistusteoria sallii lähtökohtaisesti molempien tyyppisen todistelun.⁴¹

3.2. Asiantuntijatodistelun merkityksestä tieteellisen kirjallisuuden valossa

*Berliner*⁴² toteaa, että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia asioita käsittelevillä valamiehillä on hyvin tyypillisesti ollut vain vähän tietoa hyväksikäyttötilanteiden luonteesta. Heillä on lisäksi usein ollut paljon vääriä ja vahingollisia käsityksiä hyväksikäytön uhreiksi väitetysti joutuneista lapsiasianomistajista. Lapsitodistajia on esimerkiksi usein pidetty jo lähtökohtaisesti epäluotettavina. Angloamerikkalaisessa tutkimuksessa on ylipäänsä päädytty siihen, että lapsia pidetään jo lähtökohtaisesti aikuisia epäluotettavimpina todistajina⁴³.

Näistä lähtökohdista katsottuna asiantuntijatodistelulla voidaan pyrkiä joko syyttäjän ja asianomistajan taholta saamaan tukea lapsen kertomukselle ja arviolle sen luotettavuudesta taikka vastaajan taholta pyrkiä horjuttamaan käsitystä hyväksikäyttökertomuksen to-

---

³⁸ Ks. esim. Gabora–Spanos–Joab ja Berliner.

³⁹ Berliner.

⁴⁰ Esim. Gabora–Spanos–Joab.

⁴¹ Täytyy toki muistaa, että Suomen, kuten myös Saksan, oikeusjärjestelmä poikkeaa monella tavoin angloamerikkalaisesta järjestelmästä, jossa näytön arvioi maallikoista koostuva valamiehistö ja jossa todistelulle on muutoinkin enemmän rajoituksia kuin suomalaisessa vapaaseen todisteluun perustuvassa järjestelmässä.

⁴² Berliner.

⁴³ Esim. Goodman–Bottoms–Herscovici–Shaver ja Leippe–Romanczyk.

denperäisyydestä. Teoriassa asiantuntijatodistelun tärkeä funktio on kuitenkin tällöinkin antaa päätöksentekijöille tietoa joko lapsen seksuaalisen hyväksikäytöstä ylipäänsä, lapsen muistin toiminnasta taikka tietyistä ”myyteistä”, jotka liittyvät tällaisiin tekoihin. Viimeksi mainitusta esimerkkinä voidaan mainita esimerkiksi käsitys siitä, että vastauksiaan epäröivä ja hermostunut lapsi valehtelee. Aika ajoin on kuitenkin kannettu huolta myös siitä, että asiantuntijatodistelu voi vääristää päätöksentekijöiden harkintaa, koska asiantuntijatodistelulle annetaan liian suuri painoarvo eikä sitä arvioida samoilla kriteereillä kuin muuta todistelua.⁴⁴

Oikeuspsykologian alan tutkimuksissa onkin tutkittu paljon asiantuntijatodistelun merkitystä jutun lopputulokselle nimenomaan valamieslähtöisessä yhteiskunnassa. Empiirisin kokein on osoitettu, että tilanteessa, jossa asiantuntijatodistelua ei ole ollut lainkaan, valamiehistö ei ole ratkaisua tehdessään juurikaan kiinnittänyt huomiota lapsen haastattelun laadulle ja sen ominaispiirteille. Sen sijaan tilanteessa, jossa asiantuntijalausunnosta on käynyt ilmi, että lapsen kuuleminen ja haastattelu on toteutettu laadukkaasti, valamiehistö on päätenyt todennäköisemmin langettavaan tuomioon kuin silloin, jos asiantuntijalausunnossa haastattelun laatua on kritisoitu tai pidetty huonona.⁴⁵ Tällainen tulos ei toki ole millään lailla yllättävä.

Brekke ja Borgida päättelivät jo vuonna 1988⁴⁶, että konkreettinen asiantuntijatodistelu saattaa vaikuttaa valamiehistön päätöksentekoon siten, että sen läsnäolo lisää langettavien tuomioiden määrää verrattuna tilanteeseen, jossa esitetään vain yleisluontoista asiantuntijatodistelua tai ei lainkaan asiantuntijatodistelua. *Kovera ja Borgida* sekä *Gabora, Spanos ja Joab* ovatkin tutkineet sitä, onko asiantuntijatodistelu jo lähtökohtaisesti vastaajalle vahingollista ja millaisia vaikutuksia asiantuntijatodistelulla voi olla syyksilukemiseen.

Viimeksi mainittu tutkimus⁴⁷ on, kuten sanottu, tehty valamieslähtöisessä yhteiskunnassa, jossa valamiehet arvioivat näytön ja tuomari soveltaa niihin lakia. Otoksena oli 352 psykologian yliopisto-opiskelijaa. Tutkimustulosten mukaan valamiehet päätyivät useammin (60 %) pitämään vastaajaa syyllisenä ja arvioivat vastaajan kertomuksen vähemmän luotettavaksi silloin, kun tapauksessa oli vedottu konkreettiseen psykologiseen asiantuntijatodiste-

---

⁴⁴ Kovera–Gresham–Borgida–Gray–Regan sekä siellä viitatus lähteet.

⁴⁵ Ks. Buck–London–Wright.

⁴⁶ Brekke–Borgida.

⁴⁷ Gabora–Spanos–Joab.

luun verrattuna tilanteeseen, jossa näyttönä oli vedottu ainoastaan yleisluontoiseen asiantuntijatodisteluun (45 %) tai jossa asiantuntijatodistelua ei ollut lainkaan (35 %). Mielenkiintoista on, että vastaavaa suoraa vaikutusta asianomistajan kertomuksen luotettavuuden arviointiin ei kuitenkaan havaittu.

Toisaalta *Crowley, O'Callaghan ja Ball* eivät tutkimuksissaan havainneet asiantuntijatodistelulla olevan merkittävää vaikutusta tuomioistuinten maallikkojäsenten päätöksentekoprosessissa. *Brekke ja Borgida* sekä *Schuller* päätyivät puolestaan siihen, että asiantuntijatodistelu on tehokkainta silloin, kun se liittyy selvästi tiettyyn tapaukseen eli on konkreettista.

Mainittakoon vielä *Koveran, Greshamin, Borgidan, Grayn ja Reganin* tutkimus⁴⁸ koskien sitä, lisääkö lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä seurauksia koskeva asiantuntijatodistelu perusteettomasti päätöksentekijöiden käsitystä lapsen kertomuksen luotettavuudesta eli lisääkö asiantuntijatodistelu lapsen kertomuksen luotettavuutta ja siten oletettavasti sen näyttöarvoa riippumatta siitä, onko lapsen kertomus yhtenevä asiantuntijatodistelun kanssa. Asiantuntijatodistelun yhtenä sisältönä oli se, että pelko, syyllisyys ja seksuaalisen tiedon puute johtavat usein siihen, että lapsi esiintyy hämmentyneen oloisena ja epäileväisenä, kun hän kuvailee seksuaalista hyväksikäyttöä. Toisekseen he tutkivat myös sitä, mikä vaikutus asiantuntijatodistelulla on muun sen kanssa samansuuntaisen todistelun arviointiin. Vielä tutkittiin myös sitä, mikä merkitys asiantuntijatodistelun muodolla on lopputuloksen kannalta.

Tutkimukseen osallistuneet henkilöt katsoivat simuloitun seksuaalirikosoikeudenkäynnin, jossa lapsiasianomistajaa oli joko valmisteltu kuulemiseensa, jolloin lapsi oli rauhallinen, fokusoitunut ja itsevarma, taikka jossa lasta kuultiin ”kylmiltään” ilman valmistautumista, jolloin lapsi oli tunteellisempi, sekavampi ja epävarmempi. Oikeudenkäynnissä esitettiin lisäksi eri tyyppistä asiantuntijatodistelua: (1) ei lainkaan asiantuntijatodistelua, (2) yleisen tason todistelua (koonnos tutkimustuloksista yleisellä tasolla), (3) toistoon perustuvaa todistelua (kuten yleinen todistelu, mutta lisäksi vielä erillinen yhteenveto tutkimustuloksista) taikka (4) konkreettista asiantuntijatodistelua (kuten yleinen todistelu mutta lisäksi hypoteettinen skenaario, joka linkitti tutkimustulokset oikeudenkäynnin kohteena olevaan tapaukseen).

---

⁴⁸ Kovera–Graham–Borgida–Gray–Regan.

Edellä mainittua tutkimusta koskien todettiin ensinnäkin, että asiantuntijatodistelun vaikutus päätöksenteolle on paljon monimutkaisempi yhtälö kuin ehkä ensisilmäykseltä vaikuttaa. Lopputulemana oli, että päätöksentekijä päätyi paljon todennäköisemmin tuomitsemaan vastaajan, kun lasta oli valmisteltu kuulustelua varten, jolloin tämä ei esiintynyt kuulemisessaan epävarmana, ja kun oikeudenkäynnissä esitettiin vain *yleisen tason* asiantuntijatodistelua (edellä 2 tai 3) verrattuna tilanteeseen, jossa lapsi ei ollut valmistautunut kuulusteluun ja oli siten epävarma. Puolestaan silloin, kun oikeudenkäynnissä oli esitetty *konkreettista* juttuun linkittyvää *asiantuntijatodistelua*, päätöksentekijät päätyivät langettavaan tuomioon useammin tilanteessa, jossa lasta ei oltu valmisteltu kuulustelua varten. Vastaava tulos toistui vastaajan ja lapsen äidin kertomuksen luotettavuudesta tehtyjen arviointien kohdalla: kun lasta oli valmisteltu kuulusteluun ja hän esiintyi siksi varmempana ja kun esillä oli (vain) yleisen tason asiantuntijatodistelua (2 tai 3), äidin kertomus arvioitiin luotettavammaksi ja vastaajan kertomus epäluotettavammaksi kuin tilanteessa, jossa lapsi esiintyi epävarmempana valmistautumisen puutteen vuoksi. Kun lapsen kertomusta vahvistavaa konkreettista asiantuntijatodistelua oli esitetty, lapsen epävarmuus puolestaan lisäsi syyksilukemisen todennäköisyyttä.

Johtopäätös oli, että konkreettisella asiantuntijatodistelulla (4) on suurin vaikutus päätöksentekoon silloin, kun lapsen käyttäytyminen häntä kuultaessa on yhtenevä asiantuntijatodistelussa kuvatun käytöksen kanssa (eli kun lasta ei ole valmisteltu oikeudenkäyntiin ja lapsi on epävarma). Kun asiantuntijatodistelu tapahtuu yleisellä tasolla (2 tai 3), sillä on suurempi vaikutus lopputulokseen silloin, kun lapsen käytös ei vastaa asiantuntijatodistelussa selostettua (eli kun lapsi on valmistautunut kuulusteluun). Tutkimus osoitti myös sen, että asiantuntijatodistelu herkistää päätöksentekijät huomaamaan jutun tärkeät todisteet. Konkreettinen asiantuntijatodistelu, toisin kuin toistoon perustuva yleisluontoinen asiantuntijatodistelu (repetitive testimony, 3) ei sellaisenaan lisännyt syyksilukevan tuomion todennäköisyyttä. Tutkimuksen lopputuloksena päädyttiin myös siihen, että juttuun konkreettisesti liittyvä asiantuntijatodistelu ei automaattisesti vaikuta epäasiallisesti valamiehistön päätöksentekoprosessiin. Sen mukanaolo auttoi valamiehistöä keskittymään enemmän lapsen kertomukseen ja sen mahdollisiin motiiveihin, mutta ei sellaisenaan ollut vahingollista vastaajalle.

3.3. Oikeuspsykologisten asiantuntijalausuntojen ja lapsen kertomuksen tarkastelu KKO:n oikeuskäytännössä

3.3.1. Yleistä

Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen näyttöasetelmasta on ollut kysymys KKO:n ennakkopäätöksessä **KKO 2013:97**⁴⁹, jossa lasta ei kuitenkaan oltu kuultu oikeuspsykologisessa yksikössä eikä näyttönä siten myöskään vedottu oikeuspsykologiseen asiantuntijalausuntoon. KKO kuitenkin totesi ratkaisussaan (kohta 8) seuraavaa (alleviivaukset lisätty):

”Mahdollisimman luotettavan kertomuksen saaminen lapselta tai nuorelta samoin kuin hänen kertomuksensa paikkansapitävyyden arviointi voivat edellyttää tähän erikoistunutta oikeuspsykiatrista asiantuntemusta. Lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain mukaan terveydenhuollon selvitystehtävät onkin keskitetty yliopistollisiin sairaanhoitopiireihin. Terveydenhuollossa tehtävät tutkimukset ovat osa esitutkintaa, jonka tavoitteena on selvittää lapsen kuulemisen ja muutoin saatavissa olevan lääketieteellisen ja muun näytön avulla, onko rikos tapahtunut. Oikeuspsykiatriset arviot eivät sido tuomioistuimen todistusharkintaa, mutta ne voivat tuoda siihen arvokkaan lisän. Tuomioistuimen on harkittava asiantuntijatiedon pohjalta oma arvionsa kertomuksen luotettavuudesta ja todistusarvosta. Jos syytteen tueksi on esitetty riittävää näyttöä, sen kestävyyttä on vielä tarkasteltava asiassa esitettyjen muiden mahdollisten tapahtumainkulkujen valossa.”

Mainitussa ratkaisussa syytteitä puolsi asianomistajan kertomus ja vähäisiltä osin myös todistajina kuullun äidin ja koulukuraattorin kertomukset. Korkein oikeus katsoi, että useat seikat erikseen ja etenkin yhdessä arvioituina kuitenkin vähensivät käsitystä asianomistajan kertomuksen luotettavuudesta. Syytteitä vastaan oli esitetty vahvaa vastaanäyttöä. Kun syytteiden tueksi ei ollut esitetty riittävän vahvaa näyttöä, ei ollut tarvetta enemmälti arvioida vastaajan kertomuksen luotettavuutta. Näistä syistä oli jäänyt näyttämättä, että vastaaja olisi syyllistynyt asianomistajan seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja pahoinpitelyyn.

---

⁴⁹ Kysymys näytön arvioinnista lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa rikosasiassa ja erityisesti oikeudenkäynnissä vaikenevan asianomistajan esitutkintakertomuksen näyttöarvosta.

Oikeuskirjallisuudessa⁵⁰ on käyty keskustelua siitä, voidaanko syyksilukevaa tuomiota missään tapauksessa perustaa yksinomaan asianomistajan luotettavaankaan kertomukseen tilanteessa, jossa syytteen tueksi ei ole esitetty teknistä tai muuta konkreettista näyttöä. Esimerkiksi Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on lähdetty siitä, että seksuaalirikosta koskevassa tilanteessa, jossa näyttönä on vain molempien asianosaisten erisuuntaiset kertomukset, asianomistajan vastaajan kertomusta uskottavampi kertomus ei riitä poistamaan järkevää epäilyä syyllisyydestä⁵¹. *Ojala* toteaa Ruotsin ratkaisujen keskeisimmän viestin olevan se, että asianomistajan kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa keskeistä on niiden apufaktojen kartoittaminen, joiden perusteella kertomuksen luotettavuus saa konkreettista tukea. *Ojala* pitää Ruotsin kantaa perusteltuna ja toteaa johtopäätöksensä, että lapsen kertomus voi olla yksityiskohtainen ja luotettava, mutta vastaajan syyllisyydestä jää silti järkevä epäily, ellei siitä saada lisäksi muuta näyttöä. Muuta syyksilukemista tukevaa näyttöä voivat olla esimerkiksi lääketieteelliset arviot lapsen käyttäytymisestä, lapsesta tehdyt havainnot ja lapsen kertomukset läheisilleen. Tällaisessa tilanteessa todistelusta tehtävä kokonaisarvio ja todistelun yhdensuuntaisuus voi olla riittävä syyksilukevaan tuomioon.

Ruotsissa omaksuttu tukitodistelun vaatimus on nähdäkseni jokseenkin yhdenmukainen KKO:n edellä siteeratussa ennakkopäätöksessä KKO 2013:96 (kohdassa 7) julkilausutun kanssa. Tähän nähden johdonmukaista on, että ratkaisussa KKO 2013:97 KKO ei ottanut lainkaan kantaa vastaajan kertomuksen luotettavuuteen, koska KKO:n mukaan syytteen tueksi ei ollut esitetty riittävää näyttöä. Vastaavasti myös esimerkiksi raiskausta koskeneessa ratkaisussa KKO 2019:84 (kohta 43) todettiin, että kun syytteen tueksi oli siten esitetty vahvaa näyttöä, arvioitavaksi tuli tämän jälkeen myös vastaajan esittämän vaihtoehtoisen tapahtumainkulun uskottavuus.

---

⁵⁰ *Ojala* 2012.

⁵¹ Esim. HD 3.7.2009 B 1013–09 ja B 1867-09 sekä 28.12.2010 B 2937-10 / NJA 2010 s. 671 ja NJA 1980 s. 725.

Suomessa KKO on sittemmin vastannut edellä käytyyn keskusteluun pelkän asianomistajan kertomuksen riittävydestä tuoreessa ennakkopäätöksessään KKO 2021:5⁵². Se totesi muun ohessa seuraavaa (alleviivaukset lisätty)⁵³:

”95. Kuten Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2013:96 (kohta 7) todennut, luotettavakaan asianomistajan kertomus ei yleensä yksin voi riittää syyksilukevaan tuomioon. Vaikka asianomistajan kertomus olisi luotettava, vastaajan syyllisyydestä jää usein varteenotettava epäily, jos asianomistajan kertomuksen tueksi ei ole esitetty välillistä näyttöä. Ratkaisussa KKO 2013:96 lausuttua oikeusohjetta on sittemmin tullut muun ohessa seksuaalirikoksia koskeneissa ennakkopäätöksissä KKO 2013:97, KKO 2014:48 ja KKO 2019:54.

96. Korkein oikeus toteaa, että näytön arviointi on aina tapauskohtaista. Korkeimman oikeuden edellä selostetuissa ratkaisuissa ei suljeta pois mahdollisuutta, että asianomistajan kertomus voi joissakin tilanteissa ilman välillisen näytön tukeakin muodostaa riittävän vakuuttavan näytön syyksilukevaan tuomioon. Tällöin asianomistajan kertomuksen luotettavuuden arvioinnin pitää olla tavanomaistakin huolellisempaa, ja kertomuksen luotettavuus sekä virheettömyys tulisi kyetä varmistamaan muilla objektiivisesti arvioiden hyväksyttävillä kriteereillä. Myös vastaajan mahdolliset vaihtoehtoiset selitykset on arvioitava huolellisesti siten, että vastaajan syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä.”

Mainitussa tapauksessa ei ollut esitetty asianomistajan kertomuksen lisäksi juurikaan muuta suoraa tai välillistä näyttöä. Asianomistajan kertomuksen uskottavuutta ja luotettavuutta tuki kuitenkin tapahtumien osittainen riidattomuus ja muu selvitetty tila sekä asian-

---

⁵² Kysymys syyksi lukemiseen riittävän näytön arvioinnista törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa asiassa, kun tekoaikana 8–9-vuotiaan lapsen kertomuksen tueksi ei ollut esitetty välillistä näyttöä. (Ks. KKO:2013:96)

Kysymys myös siitä, voitiinko asianosaisia kuulla Korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä videoyhteyden välityksellä, ja poikkeusolojen merkityksestä.

Lisäksi kysymys siitä, voitiinko vastaaja velvoittaa korvaamaan valtiolle puolustajalleen valtion varoista alemmissa tuomioistuimissa maksetut palkkiot.

⁵³ Todettakoon, että olen toiminut mainitun rikosasian esittelijänä KKO:ssa. Käsittelen tapausta tässä kirjoituksessa ainoastaan niiden tietojen perusteella, jotka ilmenevät KKO:n julkisesta ratkaisuselosteesta.

omistajan äidin kertomus ja oikeuspsykologian yksikön lausunto. Asianomistajan kertomuksen virheettömyyttä ja luotettavuutta oli siten KKO:n mukaan kyetty vahvistamaan muilla kertomusta tukevilla tekijöillä, ja näistä syistä kertomusta oli pidettävä niin vakuuttavana ja luotettavana, että sen voitiin katsoa lähtökohtaisesti riittävän syyksi lukevaan tuomioon. Seuraavaksi oli KKO:n mukaan siten vielä arvioitava, jäikö syyllisyydestä vastaajan vaihtoehtoinen selitys huomioon ottaen varteen otettava epäily.

Todettakoon vielä, että myös Ruotsissa on toisaalta katsottu, ettei tukitodistelun vaatimus ei ole ehdoton: mikäli tällainen ehdoton vaatimus asetettaisiin, tultaisiin rikkoneeksi vapaan todistusharkinnan periaatetta.⁵⁴ Ratkaisuissa NJA 2017 s. 316 (NJA 2017:30), NJA 2010 s. 671 sekä NJA 2009 s. 447 I ja II todettiin, että asianomistajan uskottava kertomus muun asiassa ilmi tulleen kanssa (”i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet”) voi riittää langettavaan tuomioon.

3.3.2. KKO:n prejudikatuurissa esiintyneet asiantuntijalausunnot

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöepäilyyn liittyviä oikeuspsykologisia asiantuntijalausuntoja on viime vuosina esiintynyt muutamissa KKO:n ennakkopäätöksissä.

Mielenkiintoinen esimerkki asiantuntijatodistelun roolista oikeuskäytännössä on KKO:n näytön arviointia koskenut ratkaisu KKO 2014:48⁵⁵, jossa oli kysymys huomattavan nuoren lapsen kertomuksen arvioinnista ja johdattelun merkityksestä. Jutussa lapsen isälle vaadittiin rangaistusta 1-3 -vuotiaan tyttärensä törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Mainitussa ratkaisussa laadittu oikeuspsykologinen asiantuntija-arvio ei juurikaan tukenut syytettä, vaan päinvastoin korosti lapsen kertomukseen liittyneitä epävarmuustekijöitä. KKO päätyi silti pitämään lapsen kertomusta luotettavana, ja näyttö riitti tuomitsemiseen.

Jutussa näyttönä syytteen tueksi oli esitetty lapsen (B) kertomus, joka oli tallennettu esitutkinnassa. B:n kuulustelu oli toteutettu psykologin toimesta ja B:n kertomuksesta oli laadittu oikeuspsykiatrinen asiantuntijalausunto. Lisäksi näyttönä oli esitetty B:n äidin kertomus, joka sisälsi äidin kuvauksen siitä, mitä B oli hänelle kertonut asiasta. Oikeudessa oli kuultu

---

⁵⁴ Lainpelto, s. 287: ”Sammanfattningsvis är den slutsats som här dragits att HD inte har möjlighet att meddela prejudikat med innebörden att det uppställs kvantitativa begränsningar och därmed ett generellt krav på stödbevisning. Detta skulle i allra högsta grad strida mot principen mot fri bevisprövning och fri bevisvärdering”.

⁵⁵ Isälle vaadittiin rangaistusta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, koska hän oli kosketellut seksuaalisesti olennaisella tavalla tekoaikana 1–3-vuotiaasta tyttärtään ja saanut tämän koskettelemaan häntä. Kysymys näytön arvioinnista. Kysymys myös rangaistuksen mittaamisesta.

todistajina B:n lähipiiriin kuuluneita henkilöitä, jotka olivat havainnoineet B:n kertomaa. Kirjallisina todisteina oli esitetty ensi- ja turvakodin lausunto, sillä B oli ollut välittömästi tekoajan jälkeen ensi- ja turvakodilla, sekä lastenpsykiatrian erikoislääkärin kirjallinen lausunto. Lisäksi erikoislääkäriä oli kuultu todistajana oikeudessa. KKO:ssa oli uutena todisteena vielä esitetty B:n sairaskertomuksia lastenpsykiatrian poliklinikalta. Syytetty puolestaan oli itse tullut kuuluksi ja hän oli nimennyt todistajiksi poikiaan edellisestä avioliitostaan.

Ratkaisussa (kohta 45) todettiin asiantuntijalausunnon roolin osalta seuraavaa (alle viivaukset lisätty):

”Korkein oikeus toteaa, että oikeuspsykologisen haastattelututkimuksen tavoitteena on ollut selvittää tapahtumien kulku. Kuten Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2013:97 (kohta 8) lausunut, oikeuspsykiatriset arviot eivät sido tuomioistuimen todistusharkintaa, mutta ne voivat tuoda siihen arvokkaan lisän. Korkein oikeus on sanotussa yhteydessä edelleen todennut, että mahdollisimman luotettavan kertomuksen saaminen lapselta tai nuorelta samoin kuin hänen kertomuksensa paikkansapitävyyden arviointi voivat edellyttää tähän erikoistunutta oikeuspsykiatrista asiantuntemusta. Lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain mukaan terveydenhuollon selvitystehtävät onkin keskitetty yliopistollisiin sairaanhoitopiireihin. Terveydenhuollossa tehtävät tutkimukset ovat osa esitutkintaa, jonka tavoitteena on selvittää lapsen kuulemisen ja muutoin saatavissa olevan lääketieteellisen ja muun näytön avulla, onko rikos tapahtunut.

46. Tässä tapauksessa oikeuspsykiatrisessa tutkimuksessa on seikkaperäisesti pyritty selvittämään sekä B:tä haastattelemalla että muiden tiedossa olleiden seikkojen valossa B:n käyttäytymistä ja siihen johtaneita syitä. Tutkimuksessa on päädytty johtopäätökseen, että selvää näyttöä B:n hyväksikäytöstä oli lapsen ikä huomioon ottaen mahdotonta saada. B oli kuitenkin selkeästi traumatisoitunut lapsi. Mainittu tutkimuksen tekijöiden ilmoittama käsitys B:n hyväksikäytöstä ei siten tue syytettä. Toisaalta siitä ei voida tehdä sellaistaakaan johtopäätöstä, ettei B olisi joutunut seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.”

Em. ratkaisussa ei otettu suoraan kantaa siihen, mikä merkitys haastattelun lisäksi annettavalla asiantuntijalausunnolla kertomuksen arvioinnissa on. Mainitussa ratkaisussa näyttö kuitenkin riitti syyksilukemiseen siitä huolimatta, että lasta katsottiin äidin ja hoitohenkilökunnan toimesta ennen oikeuspsykologista haastattelua sekä myös oikeuspsykologisessa haastattelussa asetelluin kysymyksin johdatellun (kohta 52) eikä asiantuntijatodistelu muutoinkaan syytettä juurikaan tukenut.

Oikeuspsykologien keskuudessa mainittua ratkaisua on kritisoitu siitä, että sen lopputulos on vastoin perusteluissa esitettyjä sinänsä asianmukaisia oikeuspsykologisia lähtökoh-
tia. *Korkman*⁵⁶ toteaa ratkaisusta syntyvän vaikutelma siitä, että lapsen oireilu ja lastenpsyki-
atrin siitä tekemä arvio ovat vaikuttaneet merkittävästi jutun lopputulokseen siitä huolimatta,
että perusteluissa on todettu, ettei nykyisen oikeuspsykologisen tutkimustiedon mukaan sek-
suaalirikoksen kohteeksi joutuneilla lapsilla ole sellaisia yhteisiä käytösongelmia, joiden pe-
rusteella heidät voitaisiin tunnistaa tai diagnosoida tällaisen rikoksen uhriksi. Korkman on pi-
tänyt ongelmallisena myös sitä, että lapsen ensimmäisen kertomuksen on todettu syntyneen
"ilman minkäänlaista johdattelua", vaikka tästä kertomuksesta ei ollut esitetty muuta näyttöä
kuin äidin muistikuva ja kertomus tilanteesta, ja kertomus oli lisäksi syntynyt huoltoriitatilan-
teessa. Kaiken kaikkiaan ratkaisussa KKO 2014:48 on Korkmanin mukaan hyväksytty lapsen
niukat ja – sikäli kun niitä on ollut mahdollista arvioida – johdatellen tulleet puheet sekä oi-
reilu näytöksi hyväksikäytöstä, mikä vaikuttaisi olevan ristiriidassa alan tieteellisen tutkimuk-
sen ja tämänhetkisten suositusten kanssa.

Myös edellä jo mainitussa tuoreessa ennakkopäätöksessä KKO 2021:5 on arvioitu sitä,
mikä merkitys oikeuspsykologisen yksikön asiantuntijalausunnolla on näytön arvioinnissa.
Ratkaisussa oli kysymys tilanteesta, jossa väitettyyn teko-aikaan 8-9-vuotiaan lapsi oli yllättäen
ruvennut kertomaan äidilleen hyväksikäyttötilanteesta, joka sittemmin johti äidin entiseen
miesystävään kohdistuneeseen hyväksikäyttösyytteeseen. Syytteen tueksi esitettiin vain lap-
sen kertomus esitutkinnassa sekä siitä laadittu videotallenne, äidin kertomus siitä, mitä lapsi
oli hänelle kertonut sekä oikeuspsykologian yksikön lausunto lapsen haastattelututkimuk-
sesta. KKO totesi ratkaisussaan asiantuntijalausunnon roolista seuraavaa (alleviivaukset li-
sätty):

---

⁵⁶ Korkman (2015).

”Oikeuspsykologian yksikön lausunnon merkitys

79. Kuten Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2013:97 (kohta 8) todennut, oikeuspsykiatriset arviot eivät sido tuomioistuimen todistusharkintaa, mutta ne voivat tuoda siihen arvokkaan lisän. Oikeuspsykologian yksikön lausunnossa käsitellään usein laajasti lapsen kertomuksen uskottavuuteen ja sen mahdollisiin virhelähteisiin liittyviä seikkoja.

80. Korkein oikeus toteaa, että oikeuspsykologinen asiantuntijalausunto ei ole sellainen ratkaisussa KKO 2013:96 (kohta 7) tarkoitettu itsenäinen välillinen näyttö, jota asianomistajan luotettavakin kertomus lähtökohtaisesti vaatii virheettömyyden varmistamiseksi. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa mainittua lausuntoa on käytetty lapsen kertomuksen uskottavuuden arvioinnin apuvälineenä kartoitettaessa kertomuksen arvioinnissa merkityksellisiä näkökohtia ja mahdollisia virhelähteitä.”

KKO päätyi pitämään lapsen kertomusta luotettavana. Vaikka kertomuksen tueksi ei ollut esitetty syytettä tukevaa välillistä näyttöä, kertomusta pidettiin niin luotettavana, että sen voitiin katsoa lähtökohtaisesti riittävän syyksi lukevaan tuomioon. Tätä perusteltiin (kohdat 97–98) sillä, että kertomuksen virheettömyyttä ja luotettavuutta oli kyetty vahvistamaan muilla seikoilla⁵⁷. Kun vastaajan vaihtoehtoista selitystä ja esittämää tapahtumainkulkua, joka oli ollut tietyiltä osin ristiriitainen ja epäuskottava, ei voitu sovittaa yhteen asianomistajan kertomuksen kanssa, asiassa ei jäänyt varteenotettavaa epäilyä vastaajan syyllisyydestä.

3.4. Oikeuspsykologisen asiantuntijalausunnon roolista suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa lausuttua

Oikeuspsykologisen asiantuntijatodistelun merkityksestä suomalaisessa oikeusprosessissa on käyty keskustelua myös oikeuskirjallisuudessa. *Hirvelä* on todennut väitöskirjassaan, että asiantuntijat antavat tuomioistuimelle keinot ”lukea” lapsen kertomusta suhteessa lapsen ikätasoon, kykyprofiiliin ja persoonallisuuteen. Psykologeja ei hänen mukaansa tarvita niinkään

---

⁵⁷ Lapsen kertomus oli ollut olennaisen sisältönsä osalta muuttumaton ja yksityiskohtainen; asianomistajan äidin kertomus sekä oikeuspsykologian yksikön lausunto asianomistajan kertomuksen mahdollisista virhelähteistä puolsi KKO:lle syntyneitä käsityksiä kertomuksen luotettavuudesta. Ks. tarkemmin KKO:n ratkaisuseloste <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2021/20210005?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=KKO%202021%3A5>.

kriteeripohdinnassa ja hypoteesien asettamisessa, vaan tuomioistuimen tiedontarpeessa lapsen muistia, havaintoja, kognitiivisia taitoja ja emotionaalista puolta koskevasta kokeellisesta, kliinisestä, yksilöpsykologisesta, sosiaalipsykologisesta ja lapsipsykiatrisesta tiedosta. Tämä asiantuntijatieto on välttämätöntä tuomioistuimen oman lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioimiseksi. Asiantuntijat antavat siten Hirvelän mukaan kokemussäännön lapsen kertomuksen ja todistusteeman välisen suhteen arvioimiseen.⁵⁸

Tapanila on puolestaan todennut, että oikeuspsykiatrinen tutkimus ei onnistuessaan vapauta tuomioistuinta velvollisuudesta asianomistajan kertomuksen kriittiseen arvioimiseen. Tutkimus nimittäin tuottaa ainoastaan asiantuntevan kannanoton asianomistajan kertomuksen luotettavuuteen, mutta tästä huolimatta tuomioistuimen on tehtävä omat havaintonsa ja päätelmänsä asianomistajan kertomuksesta, joka esitetään oikeudenkäynnissä videotallenteena. Ammattitaitoinen ja lasten hyväksikäyttötapauksiin perehtynyt tuomari osaa toki tehdä lapsen kuulemisesta omat päätelmänsä eikä luota sokeasti asiantuntijoiden esittämiin arvioihin. Hänen mukaansa näytönarviointi ei ole empiriaa, tieteellistä tutkimusta eikä oikeuspsykologiaa, mutta se voi hyödyntää niiden avulla hankittuja tuloksia. Näytönarviointi on yksittäistapauksessa esitettyjen todisteiden perusteella tehtävää loogista ja pragmaattista päättelyä, joka voidaan rinnastaa salapoliisiromaaneissa yleisesti esiintyvään rikospätkinän ratkaisemiseen. Näytönarvioinnin menettelyt olisivat hänen mukaansa tyystin toisenlaiset, jos hyväksikäyttötapauksia ryhdyttäisiin ratkaisemaan yksinomaan oikeuspsykologisen tiedon varassa; tällöin asianomistajien haastatteluiden menettelytavat ja asiantuntija-arviot nousisivat ratkaisevaan asemaan. Nykyisellään ne ovat vain yksi, joskin usein merkittävä osa näyttöä. Perusteellisessa ja seikkaperäisessä näytönarvioinnissa tuomioistuin kuitenkin tekee päätelmänsä itse ja soveltaen harkintaansa oikeudellisin näytönarvioinnin menettelyitä.⁵⁹

4. Diskussio

Todistajan tai kuultavan kertomuksen luotettavuuden arviointi on yksi rikosasian näytön arvioinnin vaikeimmista osa-alueista. Selvää on, että oikeuslaitos, jonka jäsenillä ei lakimieskouluksensa perusteella ole juuri maallikkoa parempia edellytyksiä arvioida todisteluun liittyviä

---

⁵⁸ Hirvelä.

⁵⁹ Tapanila.

oikeuspsykologisia erityiskysymyksiä, tarvitsee koulutusta ja asiantuntijatodistelua tällä alueella.

Kysymys siitä, mikä rooli konkreettiselle asiantuntijatodistelulle tulisi yksittäisessä rikosasiassa antaa, on monimutkaisempi. Vapaan todistusteorian hengessä on luonnollista, että tuomioistuin harkitsee näytön itsenäisesti eikä ole sidottu minkään ulkopuolisen tahon esittämiin arvioihin yksittäisen todisteen, esimerkiksi lapsen kertomuksen luotettavuudesta. Oikeuspsykologinen asiantuntijatodistelu voi kuitenkin parhaimmillaan tuoda arvokkaan lisän rikosasian näyttökysymyksen ratkaisemiselle.

Asiantuntijat voivat antaa tuomioistuimelle keinoja lukea ja ymmärtää paremmin lapsen kertomusta. Toisin kuin Hirvelä on väitöskirjassaan todennut, oikeuspsykologian erityisosaamista tarvitaan nähdäkseni usein myös tutkimushypoteesien asettamisessa ottaen huomioon, että mahdolliset vaihtoehtoiset hyväksikäyttöepäilyn selitykset (lapsen johdattelun ja valemunistojen syntytaapa ja mekanismi, muistin toimintaan liittyvät seikat jne.) eivät useinkaan ole tuomioistuimen jäsenille kovinkaan tuttuja⁶⁰. Oikeuspsykologian yksiköissä on paitsi osaamista, myös aikaa käydä rauhassa läpi asian esitiedot ja verrata niitä tieteelliseen kirjallisuuteen, mikä tuomioistuimessa ei yleensä ole samalla tavalla mahdollista. Laadukas asiantuntijalausunto voikin siten parhaimmillaan karsia pois esimerkiksi sellaiset tapaukset, joissa lapsi kyllä kertoo uskottavan oloisesti hyväksikäytöstä, mutta jossa esitiedot ovat sellaiset, että johdattelun ja kertomuksen vääristymän riskit ovat suuret. Näin ajateltuna oikeuspsykologisen asiantuntijalausunnon roolina olisi toimia yhtenä lisätakeena oikealle ratkaisulle.

Selvää on, että oikeuspsykologinen asiantuntijatodistelu ei milloinkaan voi korvata tuomioistuimen itsenäistä ja kriittistä tarkastelua ja arviota siitä, voidaanko kuultavan kertomusta kaikki asiassa ilmi tullut huomioon ottaen pitää luotettavana ja lähtökohtaisesti riittävänä syyksilukemiseen. Asiantuntijalausuntoa on aina tarkasteltava kriittisesti pitäen mielessä se, että asiantuntijatkään, sen paremmin kuin tuomarit, eivät ole virheettömiä ja myös asiantuntijalausunnoissa voidaan päätyä väriin johtopäätöksiin tiettyjen hypoteesien vahvistumisesta. Siksi on erityisen tärkeää, että tuomioistuin arvioi asiantuntijalausuntoa sisältönsä puolesta eikä tyydy vain sokeasti luottamaan siinä lausuttuihin johtopäätöksiin. Toisaalta on

---

⁶⁰ Todettakoon, että Hirvelän väitöskirja on ajalta ennen nykyisten oikeuspsykologian yksikköjen perustamista ja ennen nykyään voimassa olevien seksuaalirikosepäilyn selvittämistä koskevien suositusten kirjoittamista. Nykysuosituksissa tuodaan vahvasti esille hypoteesiajattelun olevan aivan keskeistä yksiköiden selvittämisprosessissa. Voitaneen siten perustellusti katsoa, että hyvin usein myös hypoteesien muotoilu edellyttää sellaista erityisasiantuntijuutta, jota yksiköissä on mutta tuomioistuimella ei.

syytä pitää mielessä myös se, että tuomioistuimella voi asiaa ratkaistessaan olla käytettävissä sellaista aineistoa, jota ei asiantuntijalausuntoa laadittaessa ollut lainkaan olemassa tai joka tulee esille vasta asiantuntijalausunnon kirjoittamisen jälkeen. Asiantuntijalausunnon merkitys ja painoarvo onkin arvioitava kussakin tapauksessa erikseen.

Olennaista on lisäksi ymmärtää näytön arvioinnin kokonaisvaltaisuus: mikään todisteista - edes vakuuttava ja asiantuntijalausunnossa luotettavaksi arvioitu lapsen kertomus - ei lähtökohtaisesti yksinään voi todistaa hyväksikäyttösyöttä, mutta näyttö kokonaisuudessaan voi silti muodostaa loogisen kokonaisuuden ja ”täyden näytön” syytteen tueksi. Näytön arvioinnissa on lisäksi kysymys paljon muustakin kuin syytettä tukevan kertomuksen luotettavuuden ja muun syytettä tukevan näytön arvioimisesta. Kysymys on myös siitä, jääkö vastaajan syyllisyydestä vaihtoehtoisten selitysten valossa järkevää epäilyä.

Viimeistään KKO:n tuoreen ennakkopäätöksen KKO 2021:5 jälkeen lienee kaikille selvää, että Suomessa asiantuntijatodistelu tarjoaa lähtökohtaisesti nimenomaan *väliseen* asianomistajan (ja vastaajan sekä todistajien) kertomusten luotettavuuden arvioinnille. Itsenäistä välillistä näyttöä tällainen lausunto ei sen sijaan ole. Kuten ratkaisussa KKO 2013:96 on todettu, asianomistajan luotettavakaan kertomus ei lähtökohtaisesti sellaisenaan riitä näytöksi syyksilukevaan tuomioon. Toisaalta joissain tapauksissa se voi lähes yksinomaan riittää (KKO 2021:5). Mikäli lapsen kertomuksen luotettavuuden puolesta puhuvaa asiantuntijalausuntoa pidettäisiin itsenäisenä syytettä tukevana lisänäyttönä, vastaajan oikeusturva voisi olla hyvin heikoissa kantimissa.

Ajoittain esitetty huoli⁶¹ siitä, että suomalaisessakin oikeusprosessissa nykyisin usein esiintyvä konkreettinen asiantuntijatodistelu jo lähtökohtaisesti lisää syyksilukemisen todennäköisyyttä, on tietysti otettava vakavasti. Tässä kirjoituksessa edellä jaksossa 3 mainittujen tutkimusten valossa viitteitä tällaisesta ei kuitenkaan ole, kuten ei tietenkään tulisikaan olla. Edellä mainitut tutkimukset viittaavat myös siihen, että konkreettiseen juttuun liittyvä asiantuntijatodistelu auttaa tuomioistuinta kiinnittämään huomioita esimerkiksi lapsen haastattelun laatuun ja siihen mahdollisesti liittyviin ongelmiin, jotka voivat muutoin jäädä helposti huomaamatta esimerkiksi johdattelun mekanismiin perehtymättömältä tuomarilta. Tämä on nähdäkseni juuri se rooli, joka konkreettiselle asiantuntijatodistelulle parhaiten soveltuu. Näin ajateltuna ja tässä tehtävässä tällainen asiantuntijatodistelu toimii nähdäkseni yhtäältä

---

⁶¹ Ks. esim. Kovera–Borgida.

sekä syyttäjän ja asianomistajan että toisaalta myös puolustuksen eduksi parantaen mahdollisuuksia oikeaan ja oikeudenmukaiseen ratkaisuun.

Kirjallisuusviitteet

- Autio, T-L. – Karjala, A.: Todistajanpsykologinen näkökulma henkilötodisteluun rikosprosessissa. Teoksessa Raimo Lahti – Jukka Siro (toim.): Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa (2011).
- Berliner, L.: The Use of Expert Testimony in Child Sexual Abuse Cases. Teoksessa Expert Witnesses in Child Sexual Abuse Cases. What Can and Should Be Said in Court. Toim. Stephen J. Ceci ja Helene Hembrooke (1998).
- Bulkley, J.: Legal proceedings, reforms, and emerging issues in child sexual abuse cases. Behavioral Sciences & the Law, Vol. 6, No 2 (1988), s. 153–180.
- Buck, JA. – London, K. – Wright, DB: Expert testimony regarding child witness: Does it sensitize jurors to forensic interview quality? Law and Human Behavior (2011), s. 152–164.
- Brekke, N. – Borgida, E.: Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 55, No 3 (1988), s. 372–386.
- Bruck, M. – Ceci, S.– Hembrook, H.: Reliability and credibility of young children’s report: From research to policy and practise. American Psychologist 53/1998 s. 136–151.
- Christianson, SÅ. – Ehrenkrona, M.: Psykologi och bevisvärdering. Myter om trovärdighet och tillförlitlighet. Norstedts Juridik (2011).
- Crowley, MJ. – O’Callaghan, MG – Ball, PJ.: The juridical impact of psychological expert testimony in a simulated child sexual abuse trial. Law and Human Behavior, Vol. 18, No 1 (1994), s. 89–105.
- Dale, M. – Gould, JW.: Commentary on “Analyzing Child Sexual Abuse Allegations”: Will a New Untested Criterion-Based Content Analysis Model be Helpful? Journal of Forensic Psychology Practice, 14 (2014), s. 169–182.
- Denault, V. – Plusquellec, P. – Jupe, L. M. – St-Yves, M. – Dunbar, N. E. – Hartwig, M., ... van Koppen, PJ.: The analysis of nonverbal communication: The dangers of pseudoscience in security and justice contexts. Anuario de Psicología Jurídica, 30, 1–12 (2020).
- Faigman, DL. – Monahan, John – Slobogin, Christopher: Group to Individual (G2i) Inference in Scientific Expert Testimony. The University of Chicago Law Review, Vol. 81, No 2 (2014). S. 417–480.

- Gabora, NJ. – Spanos, NP. – Joab, A.: The Effects of Complainant Age and Expert Psychological Testimony in a Simulated Child Sexual Abuse Trial. *Law and Human Behaviour*, Vol. 17, No 1 (1993).
- Goodman, GS. – Bottoms, BL. – Herscovici, BB. – Shaver, P.: Determinants of the Child Victim's Perceived Credibility. Teoksessa Ceci, Stephen J. - Ross, David F. – Toglia, Michael P. (Toim.), *Perspectives on children's testimony*, s. 1-22. New York: Springer-Verlag (1989).
- Finnilä – Tuohimaa K.: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Kirjassa: Santtila P, Weizmann-Henelius G (toim.). *Oikeuspsykologia*, Helsinki: Edita, Persona Grata (2008).
- Finnilä – Tuohimaa, K.: Expertise and Decision Making among Clinicians in Investigations of Alleged Child Sexual Abuse (2009).
- Ellonen, N. – Rantaeskola, S. (toim.): Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja rikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu (2016).
- Haapasalo, J.: Todistajanpsykologia - aikuiset todistajat teoksessa Santtila, Pekka - Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.), *Oikeuspsykologia*. Edita 2008, s. 153–175.
- Hartwig, M. – Santtila, P.: Valehtelun tunnistaminen ja epäillyn syyllisyyden arviointi poliisikuulustelussa. Teoksessa Santtila, Pekka - Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.), *Oikeuspsykologia*. Edita 2008, s. 230–246.
- Hirvelä, P.: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen (2007).
- Howe, ML. – Knott, LM. : The fallibility of memory in judicial processes: Lessons from the past and their modern consequences. *Memory*, Volume 23, 2015 - Issue 5. Pages 633–656.
- Jokela, A.: Oikeudenkäynti III. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 2. painos (2015).
- Jonkka, J.: Todistusharkinnasta (1993).
- Klami, HT. (toim.): Todistelun ongelmia. Oikeus ja totuus -projektin kirjoituksia (1995).
- Korkman, J. (2008): Lasten haastatteleminen hyväksikäyttötapauksissa. Kirjassa: Santtila, Pekka – Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.). *Oikeuspsykologia*. Edita 2008, s. 456–484.
- Korkman, J. – Juusola, A. – Santtila, P.: Who made the disclosure? Recorded discussions between children and caretakers suspecting child abuse, *Psychology, Crime & Law*, DOI: 10.1080/1068316X.2014.902455 (2014).
- Korkman, J. (2015): Oikeustapauskommentti - Törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan ennakkopäätöksen KKO 2014:48 arviointia oikeuspsykologisesta näkökulmasta, *Defensor Legis* 1/2015.

- Korkman, J. – Pakkanen, T.– Laajasalo, T.: Child Forensic Interviewing in Finland: Investigating Suspected Child Abuse at the Forensic Psychology Unit for Children and Adolescents. In book: Collaborating Against Child Abuse (pp.145-164). DOI: 10.1007/978-3-319-58388-4_7 (2017).
- Kovera, MB. – Gresham, AW. – Borgida, E. – Gray, E. – Regan, PC.: Does Expert Psychological Testimony Inform or Influence Juror Decision Making? A Social Cognitive Analysis. *Journal of Applied Psychology* 1997, Vol. 82, No 1, s. 178–191.
- Kovera, MB. – Borgida, E.: Expert Testimony in Child Sexual Abuse Trials: The Admissibility of Psychological Science. *Applied Cognitive Psychology*, Vol 11, s. 105–129 (1997).
- Kuehnle K – Connell M (toim). The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley and Sons (2009).
- Laajasalo, T. – Korkman, J. – Pakkanen, T.- Oksanen, M.– Lampenius, T. Peltomaa, E.– Aronen, ET.: Applying a Research-Based Assessment Model to Child Sexual Abuse Investigations: Model and Case Descriptions of an Expert Center, *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*, DOI: 10.1080/24732850.2018.1449496 (2018).
- Lahtinen, H.: Todistajapsykologia – lapsitodistajat. Kirjassa: Santtila, Pekka - Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.). *Oikeuspsykologia*. Edita 2008, s. 176–198.
- Lamb ME – Hershkowitz I – Orbach Y, Esplin, P.: Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses. New Jersey: Wiley series in psychology of crime, policing and law (2007).
- Lainpelto, K.: Stödbevisning i brottmål. Jure Förlag (2012).
- Leippe, MR. – Romanczyk, A.: Children on the witness stand: A communication/persuasion analysis of jurors' reactions to child witnesses. Teoksessa S. J. Ceci, Stephen J. – Togli, Michael P. – Ross, David. F. (Toim.), *Children's eyewitness memory*, s. 155–177. New York: Springer-Verlag (1987).
- Malloy LC. – Quas, JA.: Children’s suggestibility: Areas of Consensus and controversy. Teoksessa: Kuehnle, Kathryn – Connell, Mary (toim). *The Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations. A Comprehensive Guide to Assessment and Testimony* (2009).
- Melkman, EP. – Hershkowitz, I. – Zur, R.: Credibility assessment in child sexual abuse investigations: A descriptive analysis. *Child Abuse & Neglect* Volume 67, May 2017, s. 76–85.
- Ojala, T.: Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset (2012).
- Poole, D. – Lamb, M.E.: Investigative interviews of children. A guide for helping professionals. American Psychological Association, Washington DC (1998).

- Rohrbaugh, M. – London, K. – Hall, A.K.: Planning the Forensic Interview. In O’Donohue, W.T. & Fanetti, M. (Eds.) *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*. Springer International Publishing, Switzerland (2016.)
- Schuller, RA.: The impact of battered woman syndrome evidence on jury decision processes. *Law and Human Behavior*, Vol. 16 (1992), s. 597–620.
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:30. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Työryhmän muistio.
- Stanikic, T.: Prosessioikeus todistajanpsykologian hyödyntäjänä ja tekijänä. *Lakimies* 1/2014, s. 78.
- Strömwall, L. – Granhag, PA.: How to detect deception? Arresting the beliefs of police officers, prosecutors and judges. *Psychology, Crime and Law* 9/2003, s. 19–36.
- Tapanila, A.: Joitakin huomioita oikeuspsykologisesta näkökulmasta näytönarviointiin. *Defensor Legis* No 3/2015, s. 572–580.
- Taskinen, S.(toim.): Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. *Stakes, Oppaita* 55 (2003).
- Volbert, R. – Steller, M.: Is This Testimony Truthful, Fabricated, or Based on False Memory? *Credibility Assessment 25 Years After Steller and Köhnken (1989)*. *European Psychologist* (2014), 19, s. 207–220.
- Väisänen, T. – Korkman, J.: Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa, *Defensor Legis* 5/2014.
- Weizmann-Henelius, G. – Finnilä-Tuohimaa, K.: Oikeuspsykologisten tutkimustulosten raportointi. Kirjassa: Santtila, P – Weizmann-Henelius, G (toim.). *Oikeuspsykologia*. Edita 2008, s. 551–570.
- Zajac, R. – Garry, M. – London, K. – Goodyear-Smith, F. – Hayne, H.: Misconceptions about childhood sexual abuse and child witnesses: Implications for psychological experts in the courtroom. *Memory and The Law: Case Studies*. Volume 21, 2013 - Issue 5, s. 608–617.